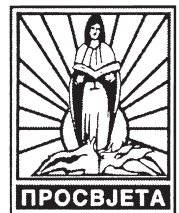

ЧАСОПИС
ЗА КЊИЖЕВНОСТ И
КУЛТУРУ

НОВА
Зора

Број 79 (јесен, 2023)

Издаје:
СРПСКО ПРОСВЈЕТНО И КУЛТУРНО
ДРУШТВО „ПРОСВЈЕТА“,
ОДБОРИ У БИЛЕЋИ И ГАЦКУ
www.novazora.org.rs

САДРЖАЈ

НАШИ ЉУДИ И РКАЈЕВИ

Владика Николај: <i>Госџи смо и љуџиници у овом свеџу</i>	9
<i>Радоје Домановић (1873–1908)</i>	
Радоје Домановић: <i>Вођа</i>	17
<i>Надежда Пеџровић (1873–1915)</i>	
Драган Лакићевић: <i>Бреза</i>	25
Милош Окука: <i>Невесињски мраморови – сџећци</i>	28
Слободан Наградић: <i>Кулџурно-исџоријско насљеђе и џуризам</i>	40
Сретен Јаковљевић: <i>Проџа Димџирије Јовановић</i>	51

РАЗГОВОР

<i>Драгослав Михаиловић (1930–2023)</i>	
Драгослав Михаиловић: <i>Полицџјски досијеи су очеруџани</i>	59

ПОЕЗИЈА

Енес Халиловић: <i>Неџоузана разгледница из Месоџоџамије</i>	63
Селимир Радуловић: <i>Седам малих дрџаја</i>	65
Ратко Дангубић: <i>Требињски зайис</i>	70
Снежана Ћосић: <i>У зору</i>	80
Весна Поповић Цицивас: <i>Госџојина</i>	82
Миђа Миленковић: <i>Иду славе</i>	85
Јелена Ковачевић: <i>Одсџојати</i>	86
Славица Јовановић: <i>Гаврилу Принциџу</i>	89
Миљан Милуновић: <i>Песма Милосрдном Анђелу</i>	92
Голуб Јашовић: <i>Гаврилу Принциџу</i>	93

ПРОЗА

Јелена Ленголд: <i>Чоколада</i>	95
Милан Миџић: <i>Краџка исџорија мрдања ушима у селу В.</i>	101
Ранко Крстаџић: <i>Лице дана</i>	108
Рајко Лукач: <i>Два џоднева у Зори</i>	111
Властимир Станисављевић Шаркаменац: <i>Под који је оџџловио низ море</i>	116
Тиђана Ашић: <i>Буђење уснуних фламингоса</i>	125

ХУМОР, САТИРА, АФОРИЗМИ

Александар Баљак: <i>Немам речи</i>	129
Јасмина Буква: <i>Бездомни</i>	132

ЕСЕЈИ

Јован Делић: <i>Увијек се враћао осјећању, тиузи и људској љаињи</i>	133
Смиљка Исаковић: <i>Шта је видела мала сирена на лејом љавом Дунаву</i>	140
Видан Николић: <i>Рачун од српских народних љриповедака Вуковог сарадника Василија А. Стефановића</i>	143
Драгица Ужарева: <i>Енглеска љосла на балкански начин</i>	149
Горан Хаџи Боричић: <i>Неће нам се догодити реформа школства</i>	154
Радослав Милошевић: <i>Срце као виолина, душа као харфа</i>	161
Катарина Терзић: <i>Нада</i>	163

НЕДОУМИЦЕ О ЈЕЗИКУ

Александар М. Милановић: <i>Жене уметнице, жене сликарке</i>	167
Светлана Слијепчевић Бјеливук: <i>Шта раде српски љријатељи данас?</i>	169

ПРИКАЗИ

Слободан Антонић: <i>Истина је националистичка измишљотина (Никола Кусовац: Поглед једног српског националисте, „Информатика“, Београд, 2023)</i>	175
Александра Жежељ Коцић: <i>Криичар од идеалне несанице (Марко Паовица: Са љесницима, Српска књижевна задруга, Београд, 2022)</i>	181
Марија Јефтимијевић Михајловић: <i>Реинтерпретација љрошлости (Славица Гароња: Селена или љриче из зелене куије, Српска књижевна задруга, Београд, 2022)</i>	185
Маја Стокин: <i>Трагање за идеалним чииаоцем (Драган Лакићевић: Плачем у љами, „Партенон“, 2023)</i>	189
Миломир Ђукановић: <i>Мук који дубоко одзвања (Горан Милашиновић: Мук, Лагуна, 2022)</i>	194
Оља Василева: <i>На љрагу самог Црњанског (Часлав Николић: Књига о Лондону, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац 2022)</i>	197
Александар Б. Лаковић: <i>Песме између живоћа и смрти (Андрија Радуловић: Оикуи, Књижевно друштво Његош, Никшић, 2023)</i>	200
Милана Ступић: <i>Духовна веришкала српске културе у љоезији сирадања и љаиње или љриљихон иденљиљеља и сећања (Раде Р. Лаловић: Божур љоље – српска чиианка са задацима за исљраживачко чииање, Требиње, 2004; Пред сјенима српских мученика, Фоча 2018; Зборник радова, Српска љоезија сирадања и љаиње, Фоча, 2018)</i>	206
Никола Девура: <i>Бележи само оно виђено (Поводом новог, четвртог издања књиге Прође љамељ ко љрешње Миладина Ђулафића, Српска књижевна задруга, Београд, 2022)</i>	210

ПОВОДОМ

Ђорђе Сладоје: <i>О Рајку Нозу, лагано с ѿгугом</i>	213
Мирко Ђурић: <i>Рајко Пејров Ного је задужио Требиње</i>	218
Мило Ломпар: <i>Више не намеравам ѿримајти било какве награде</i>	220
Светлана Шеатовић: <i>Увек се мудро крила иза шћинија ѿезије</i>	223
Јован Делић: <i>О зрењу, Панонији и роману</i>	225
Слободан Мандић: <i>Слово о ѿисцу који је ѿријићомљавао свет</i>	228
Селимир Радуловић: <i>Ведри смејач и засмејач</i>	230
Миливоје Павловић: <i>Лирске евокације Милоја Појовића</i>	232

ЛИКОВНИ И МУЗИЧКИ ЖИВОТ

Никола Кусовац: <i>Душко Дуле Вујошевић – без њега нишћиа не би било исћио</i>	235
Дејан Ђорић: <i>Чрће и резе Предрага Баја Луковића</i>	238
Катарина Лазаревић Сретеновић: <i>Сећање на небеског уметника</i>	241

IN MEMORIAM

<i>Ђорђе Михаиловић (1928–2023)</i>	
Вишња Аранђеловић: <i>Зејћинлик је био његов животи</i>	245
Милица Бакрач: <i>Кад усни војник</i>	247
<i>Сћевка Козић Прерадовић (1945–2023)</i>	
Ранко Павловић: <i>Прамен сћирелом до ѿкраденог ѿућиника</i>	248
<i>Шћиро Блашков Лубура (1949–2023)</i>	
Борис А. Ђорем: <i>Укорењеносћи у шћрадицији</i>	251

ОБАВЈЕШТЕЊА	257
-------------------	-----

КУЛТУРНА ХРОНИКА

Мишо Кисић: <i>Културна догађања у Источној Херцеговини</i>	263
БИЉЕШКЕ О АУТОРИМА	279
ПРЕНУМЕРАНТИ	292
ДОБИТНИЦИ НАГРАДА	
„СВЕТОЗАР ЂОРОВИЋ“	298
„ВЛАДИМИР ЂОРОВИЋ“	299

Марија Јефџимијевић Михајловић

РЕИНТЕРПРЕТАЦИЈА ПРОШЛОСТИ

(Славица Гароња: *Селена или ѝриче из зелене кућије*, Српска књижевна задруга, Београд, 2022)

Преглед библиографије издања Српске књижевне задруге, од њеног оснивања до данас, показује да међу њеним ауторима није било много жена, али оне чије су књиге овде објављене у Задрузи, нарочито у Колу, заиста представљају репрезенте српске књижевности и науке о књижевности и језику (од Јелене Димитријевић, Милице Јанковић, Анђелије Лазаревић, Данице Марковић, Лепосаве Павловић, Јеле Спиридоновић Савић, Исидоре Секулић, Анице Савић Ребац, Гордане Тодоровић, Светлане Стипчевић, Гордане Бабић Ђорђевић, Десанке Максимовић до Светлане Велмар Јанковић, Гроздане Олујић, Злате Бојовић, Јелице Стојановић, Снежане Самарџије, Весне Капор итд.). Као аутор Српске књижевне задруге, и Славица Гароња припада том кругу одабраних књижевница, јер је у едицији Коло објавила роман *Повраћак у Аркадију* (2014), а осим тога и приповетке *Изидина койча* (2013), као и роман *Под Месечевим луком* (2018), у другим библиотекама ове издавачке куће, односно институције.

Ово је важно истаћи и због чињенице да је научноистраживачки рад Славице Гароње, универзитетског професора, фолклористе, историчара књижевности, али пре свега књижевника, везан за проучавање тема које се ослањају на етнос и усуд жене односно женски принцип. Она је и у домену научног и у домену књижевног рада, као пасионирани истраживач женског стваралачког доприноса српској књижевности и култури током 19., а нарочито 20. века, остварила значајне резултате, о чему сведоче књиге: *Жена у српској књижевности и култури* (2010), *Жене говоре* (2013) и *Жена и идеологија у српској књижевности* (2017).¹

Њен истраживачки фокус нарочито је био усмерен на питање утицаја идеологије, како на само стваралаштво, тако и на животну судбину умних и даровитих жена српске културе (Исидоре Секулић, Лепосаве Мијушковић, Љубице Цуце Сокић, Светлане Велмар Јанковић, Јелене Димитријевић, Милице Јанковић и других). Њу је, како чини се, посебно занимало стваралаштво и судбина оних жена које су страдале под репресијом власти различитих идеологија, а међу њима и оних које су, попут Вере Ценић и Драгице Срзентић, завршиле на Голом отоку.

¹ Осим тога, донети научног рада Славице Гароње на пољу фолклористике су веома запажени и улазе у ред значајних резултата у изучавању српске традиције, етнологије и антропологије: *Народне љесме славонске границе* (1987), *Народне ѝриче са Пајуга* (1996), *Антологија српске народне лирске поезије војне крајине* (2000), *Српско усмено књижевно наслеђе војне крајине: у записима 18, 19 и 20. века* (2008), *Од Цариграда до Будима: аспекти усменог љесништва; савремена књижевност на фолклорној мајрици* (2014).

Иако не нужно, познавање научноистраживачког рада Славице Гароње, значајно је за разумевање и тумачење њене најновије књиге уметничке прозе *Селена или њриче из зелене кућије*, јер је драгоцен и нуди могућност сагледавања ове књиге као наставка њеног истраживања, с тим што је ауторка одлучила да српској историји женског страдања да и свој уметнички печат, односно израз; да на уметнички начин проговори о историјским околностима које су биле немилосрдне за књижевни таленат знаменитих жена из наше прошлости; да нам приближи једно време и дух грађанске и аристократске Србије, али и оне радничке, сиромашне, из које је, такође, просијавао ванредан женски интелект и таленат; да из сенке извуче и на особен начин читаоцу представи и оно што се може само назрети између историјских чињеница, рукописа и документације, али и много више од тога: да нам предочи једну надисторију или могућу историју, приповедајући на основу бројних историјских извора о околностима које су одређивале не само судбину појединаца из наше историје, него и саме њене токове.

Тематски и приповедачки врло сложена, књига *Селена или њриче из зелене кућије* Славице Гароње, осим што нуди изванредан читалачки доживљај, подстицајна је и за мноштво драгоцених тумачења прошлости, нудећи перспективу која на ближи начин одређује дух једног времена, који се све више губи и траје само у обрисима и сећањима.

Први од праваца тумачења везан је за оне поменуте токове којима је ауторка била посвећена у свом научном раду – допринос жена, активисткиња развоју српске интелигенције између два светска рата, односно теми њиховог страдања. Отуда не изненађује што књигу отвара управо прича посвећена оним женама које су покренуле профеминистички, односно напредан женски часопис *Жена данас* 1936. године – приповетка која носи наслов „Пашићева шест, мезанин десно“.

Вишегодишње истраживање Славице Гароње као историчара књижевности, њена обавештеност о историјским детаљима из прошлости и радознао дух, пред којим очигледно није смело да буде никаквих препрека, иако доминантно и значајно, није, међутим, и пресудно, што прво дотиче читаоца њених приповедака. Личностима, местима, догађајима, па и стварима из прошлости, она прилази на један посебан, сензибилан начин, упијајући од духа тог времена оно најзначајније и зрачећи духом тог времена најсугестивније могуће. Негован стил, који се овде, у највишем и најлепшем смислу речи, може назвати женским писмом, јер је у знаку високог степена поетизације, женског сензибилитета и перцепције, као и атмосфера прошлости, до детаља познавање личности и њиховог живота, прилика, просторног окружења, односа међу људима, све је то историјско и надисторијско сажето у причама Славице Гароње, да се с правом поставља питање: где престаје историја, а почиње фикција?

Чак и када не именује своје јунаке и јунакиње, попут књижевнице чији стан обилази (али је на основу иницијала и података које о њеном животу даје јасно да је реч о предатној књижевници Милки Жициној, коју Славица Гароња изузетно цени), она ванредном способношћу приповедања увлачи читаоца у тај свет прошлости, који и сâм постаје његов део. Ауторка (која је истовремено и наратор) постаје литерарни кустос који читаоца успева да заинтересује за готово сваки детаљ, сваки предмет у стану књижевнице, слику, мермерну или дрвену статуу, арабеску, али томе доприноси и један особен приповедачки поступак који Гароња користи – а то је промена

нараторске перспективе. Од класичне дескрипције, у којој је наратор невидљив, долази се на крају приче до нагле промене приповедања у првом лицу: „Као да сам упознала М. Ж. Лично, тек сад!“ (Такав пример имамо и у „Причи о девојчици с породичне фотографије“, која је, на посредан начин, и прича о трагичној породичној историји новосадске породице Полит-Десанчић, кроз судбину њеног последњег потомка, професорке англистике, Илеане Чуре).

Осим тога, прича и причање је у књизи присутно и на један другачији начин, не само као нарација, већ као метанарација. Указујући на пропадљивост свега материјалног што иза једног писца остане – хартије, документа, фотографије, рукописи (који неретко завршавају поред контејнера због немарности несавесних наследника) – она доказује трајност и непропадљивост приче, па и оне приче коју сама приповеда о тим знаменитим, а заборављеним људима, пре свега женама из наше прошлости.

С друге стране, повремено се чини да приче Славице Гароње јесу израз феминистичке критике, јер из прошлости изразито мушког и суровог света, извлаче личности и достигнућа оних жена којима идеолошки обојена историја, и историја књижевности и историја културе, нису дале заслужена места. Њих нема у енциклопедијама, али их има у овим приповеткама и та врста оживљавања или реактуелизације, па и поетске рехабилитације, чине такође посебан квалитет прича ове ауторке. Историју несумњиво пишу победници, али, историју пишу и мушкарци, као читамо у подтексту многих прича. На том су фону можда су најснажније приповетке „Једно непослато писмо из Каћа“ (сестрино писмо Милеви Марић Ајнштајн), и посебно централна прича која именује збирку „Селена или приче из зелене кутије“.

Међутим, далеко од тога да се ова приповетка може тумачити само у контексту феминистичке критике. Напротив. Ауторка је андрићевски пре склона критици малограђанштине и малограђанског света, кога чине и жене, односно нарочито оне жене које, статусно, али не и по духу, припадају високим друштвеним слојевима. Па ће тако за „старамајке“ рећи да су биле „богови у кући“, чувари угледа и морала, па макар и оног лажног, а највећим парадоксом феминизма прогласити управо то што једна „женски освешћена“, талентована књижевница и новинарка, подређује свој таленат, али и прилику за материнство, мушкарцу којег воли.

Друга значајна димензија ове приповетке односи се на облик казивања који ауторка примењује, и он је такође у вези са поменутом магијом или чари приповедања. Служећи се монтажним поступком у коме се смењују сан и јава, односно прошлост и садашњост, где се несмирена душа рано преминуле Селене, новинарке *Полишке* уочи Другог Светског рата, јавља у сновима човека који је заправо син њене животне љубави, професора М. Б., Славица Гароња је исприповедала причу која је на граници фикције и метафизике. Ту се кроз онострано пројављује оно реално и проживљено, а Селена, чије име у грчкој митологији означава богињу и персонификацију месеца, оправдава и мистичност свог имена, и мистерију свог краткотрајног живота. Уз све то, посебна је заслуга Славице Гароње што је причом о Селени (Дукић) подстакла и друге истраживаче да се заинтересују за њену личност и дело, како за оно што је објављено, тако и за оно што је остало иза

ње у рукопису – писма, драме или део незавршеног романа о Милици Стојадиновић, о којем С. Гароња такође пише.²

Међутим, иако, у идејном и тематском смислу чини доминантнији део књиге, темат о знаменитим и оним заборављеним женама српске историје у приповеткама Славице Гароње представља само део духовне ризнице наше прошлости, јер им у вредносном смислу парира прича која прати живот „несуђеног краља“ Србије – принца Ђорђа Петровића, Карађорђевог унука, прича која носи назив „Принц Ђорђе од Србије, или прича која се могла догодити“.

Иако главни ток приче прати његов живот, од рођења у изгнанству његовог деде и оца, па до смрти, ова обимом дуга приповетка – која уз *Селену* представља најбољи и уметнички најуспелији део књиге – вођена је пре свега ауторкином идејом да се историја представи као низ околности које одређују не само судбину једне личности, већ и судбину читавог српског народа, захваљујући оном „језичку на ваги“ који је, како ауторка каже, заслужан за многе „случајне уласке у историју“.

При томе, начин на који она уноси мноштво историјских детаља, података – за чије је прикупљање несумњиво било потребно и време и студиозно научно истраживање – показује и њено приповедачко умеће и тежњу да историја не засени књижевност. Успешно повезујући догађаје и личности, историјске околности које су нужно утицале на токове живота личности о којима приповеда, С. Гароња ниједног тренутка не допушта да буде нарушена магија приповедања, нити да историјско буде претпостављено – надисторијском. Осим тога, главни стојер приче представља историјат чувеног Капетан-Мишиног здања, око кога се, као магијске ватре, плете прича о принцу Ђорђу, који је био зет утицајног Михаила Анастасијевића. Отворена питања о могућности другачијих историјских токова Србије у 19. веку, а тиме и читаве њене даље историје, могла би ову причу именовати и као: „Једна могућа историја“. Занимљиво је, иначе, да у историјским подацима, архивским и другим изворима, нема ниједне сачуване фотографије принца Ђорђа, али је његов лик, захваљујући истраживачком духу колико лирском рафинману Славице Гароње, јасно изронио из ове приче, доказујући да књижевност, на изванредан начин, има преимућство над историјом.

Уопште говорећи, све личности наше прошлости о којима Славица Гароња приповеда – било да су престолонаследници и припадници династија или признате и оспораване књижевнице, жртве владајућих политичких идеологија, па и оне које су део прошлости као животни и духовни сарадници, сапутници и сапатници поменутих – живе су на један чудесан начин више него многи наши савременици. Начин на који С. Гароња приповеда и начин на који је читаоца уводи у тај мистични свет минулих времена, има карактер дослуха са оним највреднијим из прошлости, које, као вредности *из зелене кућије*, извлачи на светлост дана, односно ставља пред читаоца.

У уметничком смислу, те вредности су права мала јеванђеља за искушења данашњице, како она каже за есеј „о књизи и кромпиру“ и Исидори Секулић, са којом и заокружује књигу, а у стваралачком смислу оне доказују колико је књижевност значајан чинилац у процесу реинтерпретације прошлости.

² Након објављивања књиге *Селена или приче из зелене кућије* Славице Гароње, Татјана Јанковић је приредила збирку приповедака и публицистичких радова *Пређа*, које је Селена Дукић објављивала у *Лейопису Мајице српске и Полицици* до своје смрти 1935. године (Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац, 2022). О Селени Дукић је у више наврата писала и Ана Стјела.

„НОВА ЗОРА“
Часопис за књижевност и културу

Главни и одговорни уредник
Милош Ковачевић

Техничка припрема
Ратомир Димитријевић

Коректор
Михаило Шћепановић

Адреса Редакције
89230 БИЛЕЋА
Краља Александра 25, тел/факс 00 387 59 371 988
e-mail: prosvj@teol.net
И у Београду: Француска 7
e-mail: novazora1@gmail.com
Редакција прима у Београду сриједом од 12 до 14 часова

Прејилаћа и прилози на рачун:
У БиХ: СПКД Просвјета, Билећа, рачун број 5620088136534606
У Србији: Фонд Владимир и Светозар Ђоровић, Београд, рачун број
200-2722090101033-03, сврха уплате: за Нову Зору, позив на број: 2023

Цијена за један примјерак 10 КМ или 5 евра
У иностранству један примјерак 10 евра
Претплата за Србију 2.000 динара (за 2023)

**Часопис *Нова Зора* може се купити у књижари Српске књижевне задруге,
Краља Милана 19, Београд**

Штампа
„Филип Вишњић“, Београд

Тираж: 1000
